STATUL DE DREPT – DE LA VALORI SPRE POLITICI

THE RULE OF LAW – FROM VALUES TO POLICIES

CZU: 342.2 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.40**

Liuba VASILIU,
ORCID: 0009-0002-2355-9897
e-mail: vasiliu.liuba@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *The rule of law is the guarantee of fundamental rights and freedoms. The mechanisms and standards of the rule of law must meet and correspond not only to the social and economic needs of citizens but also to their moral commitment. In the context of an open world and inter- and intrastate connections, we could talk about unique standards and mechanisms that would guarantee the rule of law.The purpose of this article is the ontological and axiological substratum of the rule of law, as well as the perception of justice as a constitutive element of the rule of law.*
Keywords: *rule of law, justice, standards, instruments, sovereignty, fundamental rights and freedoms, morality.*

Rezumat. *Statul de drept reprezintă garanția drepturilor și libertăților fundamentale. Mecanismele și standartele statului de drept trebuie să satisfacă și să corespundă nu doar necesităților social-economice ale cetățțenilor ci și angajamentului moral al acestora. În contextul unei lumi deschise și conexiunilor inter și intrastatale, am putea vorbi despre standarte și mecanisme unice care ar garanta statul de drept. Scopul prezentului articol îl reprezintă substartul de ordin ontologic și axiologic al statului de drept, precum și perceperea dreptății ca element constitutiv al statului de drept.*
Cuvinte-cheie*: stat de drept, dreptate, standarte, instrumente, suveranitate, drepturi și libertăți fundamentale, morală.*

INTRODUCERE

Teoriile despre stat implică teoriile despre natura umană, care încearcă să identifice setul de trăsături prin care noi, oamenii, ne deosebim atât de obiecte, cât și de celelalte viețuitoare, pentru a arăta în ce constă deosebirea dintre oameni și lucruri, pe de o parte, și dintre oameni și celelalte vietuițoare, gândira juridico-filosofică nu putea să ignore raporturile menționate mai sus, dar și raporturile omului cu ceilalți semeni, cu societatea în general.

MATERIALE ȘI METODE

Rezultatele prezentului articol au fost obținute prin metode teoretice de cercetare științifică. Una din aceasta fiind analiza conținutului științifico-juridic precum și cea a documentării științifice, și în mod incontestabil metoda analizei comparative a premiselor juridico-filosofice.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Astfel, primele concepții asupra naturii umane se conțin în ideile filosofice antice, care susțin că omul din natură este o ființă socială sau susțin că, originar omul a trăit într-o stare de natură și a dobândit sociabilitatea la un anumit moment dat al existenței sale prin încheierea unui contract social cu semenii. Încă din cele mai vechi timpuri, s-a considerat că omul prin natura sa este o ființă socială dotată cu grai articulat și stări morale, prin simițirea binelui și a răului, a dreptului și a nedreptului. Așa cum Grecia antică este considerată leagănul democrației, consider de ordin imperativ să porinim de la ideile ontologice ale acesteia. Astfel, filsoful antic, Aristotel în teoria sa despre natura umană, este influențat de concepția sa teleologică, conform căreia natura nu creează nimic fără scop. Respectiv, în lucrarea „Politica",Aristotel identifică statul ca instituție naturală și omul ca ființă socială. Statul este autoritatea familiei și a individului. El joacă rolul corpului, în timp ce individul joacă rolul organului, astfel statul e autoritatea familiei și a fiecăruia dintre noi, căci așa cum corpul poate exista fără un organ, la fel, statul poate subzista fără un individ [1]. Reciprocă nu e valabilă, întrucât individul nu e suficient, iar dacă își e suficient, atunci, este fiara sau zeu. Astfel, concepția de la care pleacă este că oamenii nu sunt indivizi izolați, ci dimpotrivă omul este de la natură un animal social, iar omul antioscial ar fi, prin urmare, un supraom. Aristotel evidențiază superioritatea ființei sociale generată de stările morale prin simțirea binelui și a răului, a dreptului și a nedreptului. Așa cum spunem despre o stea că are proprietatea de a fi corp ceresc, tot așa spunem despre om că e sociabil. Prin urmare, statul e anterior individului care își manifestă adevărata natură învățând virtuțile individuale, cumpătarea, și sociale, dreptatea. Din punct de vedere al genezei, statul este o consecință a trăirii laolaltă a indivizilor, mai întâi în familii și grup. Omul are în zestrea sa genetică instinctul pentru comunitate. Numai în comunitate poate fi practicată dreptatea, căci e o virtute socială. Statul și anume statul de drept poate asigura fericirea cetățenilor săi, dar cu o condiție, ca statul să aibă legi drepte. Lipsit de legi și de dreptate, omul devine ființa cea mai rea. Plecând de aici, spunem că statul are o finalitate morală, realizarea dreptății în vederea binelui, rezultând anterioritatea statului. Așa cum, ca element desăvârşit, omul este cea mai bună dintre ființe, tot așa, ca element izolat de lege şi dreptate, el este şi cea mai josnică dintre toate. Nedreptatea cea mai greu de îndurat este aceea care poartă arme. Pe de altă parte, omul este înzestrat natural cu arme în slujba înțelepciunii practice şi a virtuții, dar de ele se poate foarte bine folosi şi pentru contrariile acestora. De aceea, fără virtute, el este făptura cea mai nelegiuită şi mai sălbatică şi cea mai josnică. În schimb, spiritul de dreptate este ceva propriu cetății: dreptatea este rânduiala comunității civice, dreptatea fiind distingerea a ceea ce este drept [2]. Respectiv, în parcursul nostru este necesar să înțelegem și să distingem legătura dintre dreptate și om, dintre stat și cetățean. Este de remarcat faptul că legătura dintre stat și cetățean pornește de la definiția dreptății, fiindcă în mare parte dreptatea obține un sens peiorativ, care duce la tensiune dintre subiectul moral și dreptatea ca virtute. Se spune, aşadar că a fi drept e bine, deoarece devii subiect moral, om cu virtute ,a suferi o nedreptate e rău, iar răul adus de îndurarea nedreptăților

este mai mare decât binele adus de purtarea nedreaptă, astfel încât atunci când oamenii provoacă şi suferă nedreptăţi în relaţiile cu alţii, şi au parte de ambele, cei care nu pot să scape de una şi s-o ia pe cealaltă încep să croiască legi şi să încheie convenţii, numind legală şi dreaptă porunca legii.

Progresul unui stat de drept nu ține de bogăția și de resursele materiale, chiar dacă acestea sunt indinspensabile dar care au tendința de a se irosi, ci ține, mai degrabă, de spiritul legilor create. Dacă un stat va avea la temelie valorile supreme, și nicidecum interesele celor din tribună, acesta are toate șansele să dăinuie prin milenii, în caz contrar vom asista „la o altă cădere a Imperiului Roman”. Poate fi numit stat de drept acel stat, care se bazează pe libertatea cetățenilor, pe legile drepte și pe binele comun, respectiv nu va putea intra în declin.

În spiritul ideilor antice, un stat care elaborează legi bune și drepte este un stat democratic, în caz contrar este un stat tiranic.

Republica Moldova și-a exprimat dorința de a deveni un stat de drept odată cu proclamarea independenței și adoptarea Constituției. Prin dorința de deveni stat de drept vom înțelege totalitatea acțiunilor, instrumentelor și politicilor elaborate și implementate în acest scop. A fi un stat de drept reprezintă nu doar a garanta respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, ci și a garanta o dezvoltare continuă, fără ambiguități și echivoc. Un argument în acest sens este ratificarea și implimentarea Convenției europeană a drepturilor omului, care nu mai este astăzi un algoritm juridic necunoscut. Aceasta este parte integră a justiției naționale, care determină ca drept mecanisme și politici imperative, valorile supreme. Orice abatere sau încălcarea a Convenției duce în mod indubitabil la ruinarea statului de drept. Astfel, retorica drepturilor și libertăților fundamentale constituie un exercițiu permanent de antrenare a realității filosofice, juridice și social-economice la crearea și fundamentarea statului de drept.

În aceeași ordine de idei, la nivel național statul de drept este văzut ca valoare în sine, o garanție a independenței și suveranității. Astfel încât, ţinând seama de procesele ireversibile ce au loc în Europa şi în lume de democratizare, de afirmare a libertăţii, independenţei şi unităţii naţionale, de edificare a statelor de drept şi de trecere la economia de piaţă. Totodată, reafirmând egalitatea în drepturi a popoarelor şi dreptul acestora la autodeterminare, conform Cartei O.N.U., Actului final de la Helsinki şi normelor de drept internaţional. Apreciind, din aceste considerente, că a sosit ceasul cel mare al săvârşirii unui act de justiţie, în concordanţă cu istoria poporului nostru, cu normele de morală şi de drept internaţional [3].Suplimentar, menționăm art. 1 din Constituție, care proclamă că R. Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate[3].

Sub aspect comparativ, în preambulul Tratatului privind Uniunea Europeană regăsim următoarele fundamente: „inspirându-se din moștenirea culturală, religioasă și umanistă a Europei, din care s-au dezvoltat valorile universale care constituie drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei, precum și libertatea, democrația, egalitatea și statul

de drept. Reamintind importanța istorică a sfârșitului divizării continentului european și necesitatea stabilirii unor baze solide pentru arhitectura Europei viitoare. Confirmând atașamentul lor față de principiile libertății, democrației și respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, precum și ale statului de drept"[4]. Totodată, conform art. 2 din TUE, Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre ale Uniunii Europene într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați[4].

În acest sens, se va reține că statul de drept este una dintre valorile pe care se întemeiază Uniunea Europeană și este esențial pentru însăși funcționarea ei. Acesta este fundamental pentru aplicarea dreptului Uniunea Europeană, protejează cetățenii și stabilește condițiile pentru buna funcționare a pieței unice. Uniunea Europeană se bazează pe statul de drept și pe respectarea drepturilor și libertăților persoanelor. O cultură puternică a statului de drept este esențială pentru democrații și este o caracteristică centrală în lupta împotriva corupției, în protejarea libertății academice și a mass-mediei și în promovarea drepturilor omului. Mecanismul european privind statul de drept este un instrument de prevenire, care își propune să promoveze statul de drept și să prevină apariția unor probleme sau agravarea acestora [5].

Din cele menționate supra vom deduce că libertate, dreptatea și adevărul sunt valori unanim recunoscute, iar fiecare stăpânire/ guvernare legiuiește în dependență de interesul propriu, democraţia face legi democratice, tirania - tiranice. Percepând astfel legile, guvernare declară că acest interes/folos propriu este pentru supuși, dreptatea. Pe cel ce încalcă această dreptate şi acest interes/folos îl pedepseşte ca pe unul care a încălcat legile, săvârşind nedreptate. Politicile statului de drept vin să răspundă la niște întrebări care aparent sunt abstracte și lipsite de conținut, dar care în esența dezvăluie chintesența statului de drept ca sistem de valori. Deci, reprezintă dreptate faptul că facem rău celui care ne-a făcut rău? sau poate faptul că dăm o pâine unui cerşetor şi nu unui bogat? În urma acestor acțiuni suntem noi, ca om social- subiecți morali sau nu? ce ar trebui să facem astfel încât să devenim subiecți morali și respectiv zoon politikon? Cu un răspuns în acest sens vine filosoful Imm. Kant prin formularea imperativului categoric, prin care spune că nu trebuie niciodată să te porți decât astfel încât să poți vrea ca maxima voinței tale să devină lege universală, adăugând că nu este nevoie de nici o ştiinţă sau filosofie ca să ştim ce avem de făcut pentru a fi cinstiți și buni, ba chiar înțelepți si virtuoși, tot ce trebuie de făcut este să respecți datoria[6]. Respectiv sursa voinţei bune o constituie constiinta datoriei. Astfel, este vorba despre toate acţiunile altruiste, care presupun înfrângerea înclinaţiilor egoiste. Cazuri extreme le constituie acţiunile oamenilor care sunt gata să-şi sacrifice viaţa pentru a apăra interesele legitime ale unei comunități sau pentru a salva viaţa semenilor. Recunoaştem că membrii orchestrei de pe Titanic şi-au făcut datoria cântând în continuare, până la scufundarea vasului şi suntem impresionaţi de fapta lor. Mai puţin clar este însă ce înseamnă a acționa din datorie atunci când avem

și înclinația de a face ceea ce suntem datori să facem. Un negustor inteligent va fi întotdeauna corect cu clienţii săi, ca şi cu partenerii săi de afaceri, dacă va aprecia că o asemenea comportare este în avantajul său. Tot aşa, dacă ne dă mâna, putem fi filantropi pentru a ne câştiga o bună reputaţie sau pentru că a-i ajuta pe alţii ne face plăcere şi ne întăreşte buna opinie despre noi înşine. În asemenea cazuri, Imm. Kant susține că oamenii acţionează conform datoriei, dar nu din datorie. Dacă o acţiune este sau nu conformă datoriei va putea fi determinat empiric, considerând modul cum acţionează agentul în împrejurări date. Nu se va putea stabili însă empiric dacă o acţiune este înfaptuită sau nu din datorie. Respectiv, o teorie a dreptăţii poate că e o mărturie a faptului că ea are un loc bine stabilit printre supoziţiile morale şi politice ale timpului. Ea priveşte nu numai principiile dreptăţii, ci şi statutul dreptăţii însăşi.

Omul contemporan se caracterizează printr-un dinamism și o veșnică tendință de a cunoaște noul și de a depăși limitele realului și a posibilului, de aceea dreptatea obține o nouă formă, o formă camuflată în idei și principii eronate și nu doar, care duc la rezultate false și imposibile de realizat. Astfel condiția contemporană veridică a dreptății și a statului de drept se conține în primele teorii și principii apărute la această problemă, fapt care demonstrează că adevărul se găsește în trecut, cum s-ar zice înapoi la antici. Dreptatea și morala ei clasică și cea care circulă zilnic, pleacă de la valorile ei înspre om - de aici lipsa ei de elasticitate și de comprehensiune a realului. Prin aceasta se trece peste elementul esențial pe care-l vizează ea omului. Principiile dreptății pleacă de la omul abstract cu consecvenţa lăuntrică rigidă, cu uniformitatea unei vieţi sufleteşti lipsită de orice contradicţie, de orice neliniște lăuntrică. Respectiv, dacă vorbim despre subiectul moral și dreptate ca virtute, atunci nu ar trebui să apară neclarități, fiindcă calificativul „moral” deja presupune un înalt nivel de conștientizare a dreptății ca fiind cea mai înaltă virtute.

CONCLUZII

Astfel, ca drept concluzie la cele spuse vom susține că statul de drept presupune cea dintâi virtute a contemporanietății, care garantează drepturile și libertățile fundamentale, iar lezarea unui drept sau a unei libertăți, nu ar însemna nimic altceva decât un atentat asupra statului de drept și o dovadă clară a lipsei de moralitate. Dreptatea este cea dintâi virtute a instituţiilor sociale, precum adevărul este cea dintâi virtute a sistemelor de gândire. Oricât de elegantă şi de economică ar fi o teorie, ea trebuie respinsă sau revizuită, dacă nu este adevărată; în mod asemănător, indiferent de cât de eficiente şi de bine aşezate ar fi, legile şi instituţiile trebuie reformate sau abolite, dacă sunt nedrepte fiind cele dintâi virtuţi ale activităţilor umane, adevărul şi dreptatea nu pot face obiectul vreunui compromis. Statul de drept și în mod necesar dreptatea semnifică justețea lucrurilor și aceasta este o valoare în sine, iar pentru a dezvolta simțul dreptății care este cerut oamenilor - dacă ei speră să ajungă la un stat de drept și la o societate bine ordonată sau, odată ajunşi la ea, să o păstreze - fiinţele umane trebuie îngrijite şi socializate într-un mediu care să le dezvolte cât mai bine aceste capacități, și asta presupune crearea și im-

plimentarea de legi și politici drepte și morale. Simțul dreptății într-un stat/ cetate trebuie cultivat din fragedă copilărie și în orice circumstanțe, fiindcă doar cu cetățeni drepți și demni se poate construi statul de drept, cât de banal nu ar suna.

REFERINȚE

1. ARISTOTEL. Politica. Bcurești: Paideia, 2001, În: file:///C:/Users/darwi/Downloads/2.-aristotel-politica-paideia-2001-1.pdf
2. Ibidem
3. Constituția R. Moldova, ttps://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf
4. TRATATUL UNIUNII EUROPENE, În:https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF
5. În:https: //commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism_ro
6. KANT Imm. Critica rațiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor. București: Univers, Enciclopedic Gold, 2010.